

POSTANOWIENIE

Dnia 18 stycznia 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania R. S.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L.

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 18 stycznia 2022 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 30 lipca 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

na podstawie art. 398¹⁷ § 2 k.p.c. odracza wydanie orzeczenia i przekazuje składowi powiększonemu Sądowi Najwyższemu budzące poważne wątpliwości, następujące zagadnienie prawne:

"Czy warunkiem uwzględniania przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości przypadających przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresów pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2021 r., poz. 291 ze zm.) jest spełnianie przez ubezpieczonego przesłanek określonych w art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz. U. z 2021 r., poz. 266 ze zm.) lub/oraz art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników

indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.)?"

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 19 lutego 2019 r., VIII U (...), Sąd Okręgowy w L. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L. z dnia 11 września 2017 r. i ustalił R. S. prawo do emerytury od dnia 27 lutego 2018 r. Oddalił odwołanie w pozostałej części. Wniosek ubezpieczonego o wypłatę odsetek z tytułu opóźnienia w ustaleniu prawa do świadczenia przekazał do rozpoznania organowi rentowemu.

Sąd Okręgowy oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych. Ubezpieczony, urodzony dnia 8 marca 1957 r., w dniu 8 czerwca 2017 r. złożył wniosek o emeryturę. Do wniosku dołączył świadectwo wykonywania prac w szczególnych warunkach, zgodnie z którym podczas zatrudnienia w M. sp. z o.o. w okresie od dnia 1 września 1978 r. do dnia 23 października 1978 r. oraz od dnia 3 listopada 1980 r. do dnia 31 marca 1995 r. wykonywał prace w warunkach szczególnych polegające na kontroli międzyoperacyjnej, kontroli jakości produkcji i usług oraz dozorcze inżynieryjno-technicznym na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie A, a od dnia 1 kwietnia 1995 r. do dnia 31 maja 2004 r. prace polegające na szlifowaniu lub ostrzeniu wyrobów i narzędzi metalowych oraz polerowaniu mechanicznym, a także prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym, atomowo-wodorowym.

Decyzją z dnia 29 czerwca 2017 r. organ rentowy odmówił wnioskodawcy prawa do wcześniejszej emerytury. Organ wskazał, że wnioskodawca przystąpił do otwartego funduszu emerytalnego i nie złożył wniosku o przekazanie zgromadzonych tam środków na dochody budżetu państwa, a ponadto do dnia 1 stycznia 1999 r. nie osiągnął 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego, w tym 15-letniego okresu pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze.

W dniu 27 lipca 2017 r. ubezpieczony złożył podanie o ponowne rozpatrzenie wniosku o emeryturę, dołączając oświadczenie w sprawie braku dokumentów oraz pisemne zeznania świadków, zgodnie z którymi w okresie od

dnia 9 marca 1973 r. do dnia 7 lipca 1975 r. oraz od dnia 4 października 1980 r. do dnia 2 listopada 1980 r. pracował w gospodarstwie rolnym wujostwa położonym w O., A. oraz R.

Zaskarżoną decyzją z dnia 11 września 2017 r. organ rentowy odmówił wnioskodawcy prawa do emerytury.

Sąd Okręgowy zważył, że ubezpieczony w dniu 8 marca 1973 r. ukończył wiek 16-tu lat. Był wówczas uczniem Zasadniczej Szkoły Zawodowej, którą ukończył 20 czerwca 1975 r. Zamieszkiwał w A. wraz z rodzicami oraz starszym bratem. Rodzice wnioskodawcy nie posiadali gospodarstwa rolnego. W odległości około 2 kilometrów od domu rodzinnego zamieszkiwali W. K. oraz M.K. - wujostwo wnioskodawcy, prowadzący gospodarstwo rolne. Posiadali oni grunty położone w A., O. oraz R., które nabyli w 1956 r. o powierzchni 1,65 ha, a w 1971 r. o powierzchni 1,31 ha. W gospodarstwie wujostwa ubezpieczonego uprawiane było zboże, ziemniaki oraz buraki, trzymano również zwierzęta: konia, krowę, świnie oraz drób. Nie pracowali oni zawodowo, utrzymując się z gospodarstwa oraz renty. Nie posiadali dzieci. Wnioskodawca codziennie przychodził do gospodarstwa wujostwa. W sytuacji, gdy w szkole zawodowej zajęcia praktyczne odbywały się po południu od godziny 14:00 lub 15:00, przebywał u wujostwa od godziny 8:00 do 12.00. W przypadku zajęć teoretycznych, które trwały w godzinach od 8:00 do 14.00. przychodził natomiast do wujostwa po południu. Wnioskodawca podczas codziennego pobytu w gospodarstwie rolnym wujostwa wykonywał wszelkie niezbędne prace.

W dniu 8 lipca 1975 r. ubezpieczony zawarł umowę o pracę z Zakładami Produkcji Metalowej M. w A., na podstawie której został zatrudniony na czas nieokreślony, w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku szlifierza. Podczas zatrudnienia wnioskodawca zajmował się czynnościami związanymi ze szlifowaniem. W dniu 15 października 1975 r. wnioskodawcy powierzono stanowisko ślusarza. W dniu 16 lipca 1977 r. ukończył kurs spawania podstawowego elektrycznego. Od czasu nabycia tych uprawnień wnioskodawca wykonywał tylko czynności polegające na spawaniu. Z dniem 1 września 1978 r. wnioskodawca został przeniesiony na stanowisko kontrolera jakości wyrobów. W okresie od dnia 24 października 1978 r. do dnia 13 października 1980 r. odbywał

zasadniczą służbę wojskową. Po zakończeniu służby wojskowej wnioskodawca ponownie pracował w gospodarstwie rolnym wujostwa, gdzie pomagał przy obrządku zwierząt oraz wykopkach, których jego wuj z uwagi na zły stan zdrowia nie wykonał. Od dnia 3 listopada 1980 r. ubezpieczony ponownie został zatrudniony w Zakładach M. na czas nieokreślony na stanowisku kontrolera jakości wyrobów. Z dniem 1 kwietnia 1995 r. pracodawca powierzył wnioskodawcy stanowisko elektrodrażacza. Praca na tym stanowisku wykonywana była na wydziale form i polegała na drażeniu metalu przy użyciu miedzianej lub grafitowej elektrody zanurzonej w nafcie kosmetycznej. Praca wykonywana była na dwie zmiany trwające po 12 godzin. Stosunek pracy został rozwiązany z dniem 31 maja 2004 r.

W dniu 27 lutego 2018 r. ubezpieczony złożył wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na dochody budżety państwa.

W ocenie Sądu Okręgowego odwołanie jest zasadne i prowadzi do zmiany zaskarżonej decyzji. Sąd wywiódł, że zgodnie z art. 184 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.; aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 504 ze zm.; dalej jako ustawa emerytalna), ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32, 33, 39 i 40 tej ustawy, jeżeli w dniu jej wejścia w życie osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 65 lat - dla mężczyzn oraz okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 tej ustawy. Prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymienione są w załączniku do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). Sąd Okręgowy stwierdził, że wnioskodawca osiągnął wiek emerytalny wynoszący 60 lat (w dniu 8 marca 2017 r.), natomiast w dniu 27 lutego 2018 r. złożył wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym na dochody budżetu państwa. Kwestią sporną pozostało spełnienie warunku 25 lat okresów

składowych i nieskładowych, w tym 15-letniego okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych. Na podstawie dowodów z zeznań świadków, zeznań wnioskodawcy oraz dokumentów Sąd ustalił, że wnioskodawca pracował w warunkach szczególnych podczas zatrudnienia w M. sp. z o.o. w okresie od dnia 1 kwietnia 1995 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. (3 lata i 9 miesięcy). Wykonywał prace wymienione w załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., w wykazie A, dziale XIV, Prace różne, poz. 12 oraz Prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym. Do tego stażu zatrudnienia w warunkach szczególnych Sąd doliczył uwzględnione przez organ rentowy okresy od dnia 1 września 1978 r. do dnia 23 października 1978 r. oraz od dnia 3 listopada 1980 r. do dnia 31 marca 1995 r. w łącznym wymiarze (14 lat, 4 miesiące i 7 dni). Tym samym wnioskodawca legitymuje się co najmniej 15-letnim okresem pracy w warunkach szczególnych.

Ponadto Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca legitymuje się stażem ubezpieczeniowym wynoszącym co najmniej 25 lat. Organ rentowy uwzględnił 23 lata, 5 miesięcy i 11 dni okresów składowych i nieskładowych, kwestionując wyłącznie 2 lata, 4 miesiące i 20 dni pracy wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym wujostwa. Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej, przy ustalaniu prawa do emerytury oraz obliczaniu jej wysokości uwzględnia się również przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, jeżeli okresy składowe i nieskładowe, ustalone na zasadach określonych w art. 5-7 ustawy, są krótsze od okresu wymaganego do przyznania emerytury, w zakresie niezbędnym do uzupełnienia tego okresu. W ocenie Sądu Okręgowego praca wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym wujostwa była świadczona stale, w wymiarze co najmniej połowy pełnego wymiaru czasu pracy. Ubezpieczony codziennie przyjeżdżał do gospodarstwa oddalonego od miejsca jego zamieszkania o około 2 kilometry oraz wykonywał wszelkie niezbędne prace przez co najmniej 4 godziny dziennie. Dlatego Sąd Okręgowy uwzględnił okres pracy wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu wieku 16 lat od dnia 9 marca 1973 r. do dnia 7 lipca 1975 r. oraz od dnia 14 października 1980 r. do dnia 2 listopada 1980 r. w zakresie niezbędnym do uzupełnienia wymaganego stażu 25 lat.

Podsumowując Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawca spełnił wszystkie przesłanki do przyznania prawa do wcześniejszej emerytury. W związku z tym w punkcie I wyroku zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił ubezpieczonemu prawo do emerytury od dnia 27 lutego 2018 r., to jest od dnia złożenia wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym na dochody budżety państwa. W punkcie II wyroku Sąd Okręgowy oddalił odwołanie w pozostałej części dotyczącej przyznania prawa do emerytury od daty poprzedzającej złożenie wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym.

Wyrokiem z dnia 30 lipca 2019 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację oraz zasądził od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy zwrot kosztów procesu. W ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji dokonał prawidłowej oceny dowodów, zgodnie z art. 233 § 1 k.p.c. Co do okresu i rozmiaru czasu pracy wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym Sąd Okręgowy dokonał szczegółowych ustaleń i wywiódł niewadliwy wniosek, że wnioskodawca w okresie od 9 marca 1973 r. do 7 lipca 1975 r. oraz od 14 października 1980 r. do 2 listopada 1980 r. świadczył stale pracę w wymiarze co najmniej 4 godziny dziennie. Jednozdaniowe twierdzenie w apelacji, że w ocenie organu rentowego praca była świadczona w ramach pomocy i była pracą dorywczą, nie stanowi podstawy wzruszenia dokonanych ustaleń. Sąd Apelacyjny wywiódł, że zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego (postanowienie z dnia 28 marca 2019 r., I UK 119/18, LEX nr 2650821), do stażu emerytalnego uwzględnia się jako okresy składowe (art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej) nie tylko okresy pracy rolniczej w charakterze domownika, ale każdą stałą pracę o istotnym znaczeniu dla prowadzonej działalności rolniczej w gospodarstwie, w którym osoba zainteresowana codziennie wykonywała prace związane z prowadzoną działalnością rolniczą, bez względu na status domownika rolnika.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku organ rentowy zarzucił naruszenia prawa materialnego, to jest 1) art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej, przez jego błędną wykładnię polegającą na uwzględnieniu jako okresu uzupełniającego staż ogólny, okresów pracy wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym wujostwa od 9 marca 1973 r. do 7 lipca 1975 r. oraz od 14 października

1980 r. do 2 listopada 1980 r. w sytuacji, gdy nie posiadał on statusu "domownika";
2) art. 184 i 27 ustawy emerytalnej, przez błędne przyjęcie, że wnioskodawca udowodnił 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych oraz uzupełniających;
3) art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) i art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 704 ze zm.; aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 266 ze zm.), przez błędne niezastosowanie i przyjęcie, że możliwe jest uwzględnienie - jako okresu uzupełniającego - okresu pracy w gospodarstwie rolnym wykonywanego przez osobę nieposiadającą statusu "domownika". W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżący organ rentowy podkreślił, że w orzecznictwie istnieje rozbieżność co do możliwości uwzględnienia okresu pracy rolniczej na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej w przypadku, gdy ubezpieczony nie spełnia jednocześnie kryterium "domownika" rolnika.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powołany w podstawach skargi kasacyjnej art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej wielokrotnie był przedmiotem wykładni Sądu Najwyższego. Zgodnie z tym przepisem, przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości uwzględnia się również, traktując je, z zastrzeżeniem art. 56, jak okresy składkowe, przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia. Przepis pozwala więc w przypadku, gdy posiadane okresy składkowe i nieskładkowe nie są wystarczające, na uzupełnienie stażu umożliwiającego nabycie prawa do emerytury, między innymi przez uwzględnienie pracy w gospodarstwie rolnym i wyjątkowo dopuszcza możliwość traktowania tych okresów tak, jak okresów składkowych w ramach ubezpieczenia pracowniczego (por. przykładowo wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 grudnia 2004 r., II UK 59/04, OSNP 2005 nr 13, poz. 195; z dnia 5 września 2008 r., II UK 364/07, OSNP 2010 nr 1-2, poz. 23; z dnia 24 września 2009 r., II UK 19/09, LEX nr 559947 oraz z dnia 11 stycznia 2011 r., I UK 246/10, LEX nr 738534). W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że przepis ten - jako regulujący

kwestie stażu emerytalnego wymaganego od innych ubezpieczonych niż rolnicy - nie jest bezpośrednio adresowany do osób objętych ubezpieczeniem społecznym z tytułu pracy w gospodarstwie rolnym (domowników) ani do osób zatrudnionych w gospodarstwie rolnym (pracowników) (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 września 2014 r., I UK 17/14, LEX nr 1538420, z dnia 21 lutego 2019 r., II UK 532/17, LEX nr 2623738 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2020 r., III UK 353/19, LEX nr 3063104). Dlatego "należy zachować daleko posuniętą ostrożność w przenoszeniu kryteriów objęcia ubezpieczeniem domowników rolnika na podstawie art. 6 ust. 2 ustawy z 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników na art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej".

Przy interpretacji art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej pojawia się problem, czy zastosowanie tego przepisu (pozwalającego na uwzględnienie okresów rolniczych w systemie powszechnym), należy uwzględniać kryteria wynikające z przepisów ustawowych regulujących ubezpieczenia społeczne rolników, a w szczególności z art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, ewentualnie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, które wyznaczają przesłanki uznania określonej osoby za domownika rolnika. W szczególności chodzi o to, czy jako okres uzupełniający pracowniczy staż emerytalny może być uwzględniony wyłącznie okres pracy w gospodarstwie rolnym przez osobę, która spełnia warunki uznania jej za domownika rolnika w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników.

W tej materii w orzecznictwie Sądu Najwyższego wykształciły się dwie linie orzecznicze.

Zgodnie z pierwszym stanowiskiem o uwzględnieniu przy ustalaniu prawa do świadczeń emerytalnych okresów pracy w gospodarstwie rolnym sprzed objęcia rolników obowiązkiem opłacania składki na rolnicze ubezpieczenie społeczne domowników (to jest przed dniem 1 stycznia 1983 r.) przesądza wystąpienie dwóch okoliczności: 1) wykonywanie czynności rolniczych musi mieć wymiar nie niższy niż połowa ustawowego czasu pracy, minimum 4 godziny dziennie oraz 2) powinno odbywać się zgodnie z warunkami określonymi w legalnej definicji domownika z art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników,

względnie z art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. Pogląd taki Sąd Najwyższy wyraził w wyrokach: z dnia 28 lutego 1997 r., II UKN 96/96 (OSNAPiUS 1997 nr 23, poz. 473); z dnia 13 stycznia 1998 r., II UKN 433/97 (OSNAPiUS 1998 nr 22, poz. 668); z dnia 13 listopada 1998 r., II UKN 299/98 (OSNAPiUS 1999 nr 24, poz. 799); z dnia 18 lutego 1999 r., II UKN 491/98 (OSNAPiUS 2000 nr 8, poz. 324-notka); z dnia 9 listopada 1999 r., II UKN 190/99 (OSNAPiUS 2001 nr 4, poz. 122-notka); z dnia 3 grudnia 1999 r., II UKN 235/99 (OSNAPiUS 2001 nr 7, poz. 236-notka); z dnia 10 maja 2000 r., II UKN 535/99 (OSNAPiUS 2001 nr 21, poz. 650); z dnia 12 maja 2000 r., II UKN 538/99 (OSNAPiUS 2001 nr 21, poz. 651); z dnia 27 czerwca 2000 r., II UKN 612/99 (OSNAPiUS 2002 nr 1, poz. 21-notka); z dnia 3 lipca 2001 r., II UKN 466/00 (OSNAPiUS 2003 nr 7, poz. 186); z dnia 22 stycznia 2003 r., II UK 51/02 (OSNP 2004 nr 7, poz. 127); z dnia 19 marca 2010 r., II UK 249/09 (LEX nr 599773); z dnia 8 marca 2011 r., II UK 305/10 (LEX nr 852557); z dnia 28 czerwca 2013 r., I UK 24/13 (OSNP 2014 nr 4, poz. 61) i z dnia 17 stycznia 2017 r., I UK 491/15 (LEX nr 2242375), a także w wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 maja 2017 r., III AUa 825/16 (LEX nr 2375005) i w wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 30 września 2016 r., III AUa 736/16 (LEX nr 2174883).

Szczegółowo pogląd ten został przedstawiony w wyroku z dnia 17 stycznia 2017 r., I UK 491/15, w którym Sąd Najwyższy przyjął, że art. 10 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy emerytalnej, chociaż nie odsyłają wprost do przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, to jednak "operują datami istotnymi w punktu widzenia tego ubezpieczenia". Dotyczą one osób, które w wymienionych okresach nie podlegały ubezpieczeniu społecznemu rolników z uwagi na to, że system taki nie istniał (rolnicy przed dniem 1 lipca 1977 r.) lub nie obejmował danej kategorii podmiotów (domownicy przed dniem 1 stycznia 1983 r.), ale po datach wskazanych w art. 10 ust. 1 pkt 2 i 3 tej ustawy zostały tym systemem objęte. Konkludując Sąd Najwyższy stwierdził, że unormowanie art. 10 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy emerytalnej pozwala na uwzględnienie w stażu ubezpieczeniowym wymaganym w powszechnym systemie ubezpieczenia do nabycia prawa do świadczeń emerytalnych okresów prowadzenia gospodarstwa rolnego i pracy w nim, które w

świetle przepisów obowiązujących odpowiednio przed dniem 1 lipca 1977 r. i dniem 1 stycznia 1983 r. nie stanowiły tytułu do objęcia rolniczym ubezpieczeniem społecznym, a jednocześnie nie stanowiły tytułu do podlegania powszechnemu systemowi ubezpieczenia społecznego. Sąd Najwyższy w ten sposób argumentował przyjęcie wykładni, że tylko praca w gospodarstwie rolnym osoby spełniającej kryteria uznania za domownika rolnika może być zaliczona do stażu w powszechnym systemie ubezpieczenia. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy nie przesądził, które kryteria (z której z dwóch ustaw) mają decydujące znaczenie, chociaż zwrócił uwagę na różnice występujące w definicji domownika pojawiające się w art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin oraz w art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zgodnie z pierwszym z powołanych przepisów, za domowników byli uważani członkowie rodziny rolnika i inne osoby pracujące w gospodarstwie rolnym, jeżeli pozostawały we wspólnym gospodarstwie domowym z rolnikiem, ukończyły 16 lat, nie podlegały obowiązkowi ubezpieczenia społecznego na podstawie innych przepisów, a praca w gospodarstwie rolnym stanowiła ich główne źródło utrzymania. Natomiast w myśl drugiego przepisu, domownikiem jest osoba bliska rolnikowi, która ukończyła 16 lat, pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym, lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie oraz stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy. Obowiązująca definicja domownika zwęża zatem zakres podmiotowy tego pojęcia tylko do osób bliskich rolnikowi, a nadto statuuje dodatkowe kryterium kwalifikacyjne w postaci stałości pracy w gospodarstwie rolnym. Poprzednio obowiązujące przepisy uznawały za domownika także inne - poza członkami rodziny rolnika - osoby pracujące w gospodarstwie rolnym, ale tylko takie, które spełniały (poza ukończeniem 16 lat) dodatkowe warunki, a mianowicie prowadziły z rolnikiem wspólne gospodarstwo domowe, a praca w gospodarstwie rolnym stanowiła dla nich główne źródło utrzymania. Przepisy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin nie precyzowały bliżej tych dwóch przesłanek.

Odmienne od powyższego stanowisko jest prezentowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego, ale nietrafnie w tym zakresie Sąd Apelacyjny powołał postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2019 r., I UK 119/18 (LEX nr 2650821). Jest ono rzeczywiście tezowane w bazie orzecznictwa w ten sposób ("do stażu emerytalnego uwzględnia się jako okresy składkowe - art. 10 ust. 1 pkt 3 u.e.r.f.u.s. - nie tylko okresy pracy rolniczej w charakterze domownika, ale każdą stałą pracę o istotnym znaczeniu dla prowadzonej działalności rolniczej w gospodarstwie, w którym osoba zainteresowana codziennie wykonywała prace związane z prowadzoną działalnością rolniczą, bez względu na status domownika rolnika"), ale stan faktyczny tej sprawy nie dotyczył tego problemu, a w uzasadnieniu (myląc sygnaturę) odwołano się do (wyżej powołanego) wyroku z dnia 8 marca 2011 r., II UK 305/10 (LEX nr 852557) przedstawiającego odmienną wykładnię.

W rzeczywistości pogląd o niestosowaniu do art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej definicji domownika rolnika Sąd Najwyższy przedstawił w wyroku z dnia 19 grudnia 2000 r., II UKN 155/00 (OSNP 2002 nr 16, poz. 394), w którym przyjął, że okres pracy w gospodarstwie rolnym według ustawy emerytalnej, mimo że nie jest okresem pracy sensu stricto, a przez podkreślenie, że chodzi o pracę po 16 roku życia, nawiązuje do okresu pracy w gospodarstwie rolnym wykonywanej przez domowników rolnika, czyli osoby mu bliskie, nie może być uważany za przewidziany w art. 6 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników okres ubezpieczenia społecznego domownika, zwłaszcza że sporne okresy pracy w gospodarstwie rolnym przed dniem 1 stycznia 1983 r. nie były okresami podlegania ubezpieczeniu społecznemu i nie była za nie opłacana składka na ubezpieczenie. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy podkreślił, że przeciwko pojmowaniu okresu pracy w gospodarstwie rolnym jako pracy domownika przemawia to, że art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej nie jest wyraźnie adresowany do osób objętych ubezpieczeniem społecznym z tytułu pracy w gospodarstwie rolnym (domowników) ani do osób zatrudnionych w gospodarstwie rolnym na podstawie umowy o pracę (pracowników). Przepis reguluje kwestie stażu emerytalnego wymaganego od innych ubezpieczonych niż rolnicy, w którym okres pracy w gospodarstwie rolnym jest okresem zaliczanym wprost, niezależnie od uregulowań

z ustawy o ubezpieczeniu społecznym, i traktowanym, jak okres składkowy. Zdaniem Sądu Najwyższego stwierdzenie to prowadzi do niedopuszczalności stosowania (przez analogię) wobec osoby, o której mowa w art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej kryteriów objęcia ubezpieczeniem domowników rolnika na podstawie art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. W szczególności chodzi o warunek pozostawania we wspólnocie gospodarczej z rolnikiem i stałości wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym. Żadnego znaczenia dla uwzględnienia okresu pracy w gospodarstwie rolnym nie ma więc zamieszkiwanie w gospodarstwie rolnym ani wykonywanie pracy stałe czy tylko sezonowe, np. w czasie wakacji.

Podzielając ten punkt widzenia, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 lipca 2013 r., III UK 103/12 (LEX nr 1555686), stwierdził, że wyłączenie przesłanek ubezpieczenia rolniczego pociąga za sobą konieczność zajęcia, na gruncie systemu ubezpieczenia społecznego obowiązującego od 1 stycznia 1999 r., stanowiska wobec zagadnienia, czy pracy w gospodarstwie rolnym, o której mowa w art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej, stawiane są jakiegokolwiek inne warunki. Rodzi się tu niejasność wynikająca z tego, że powołany przepis - zresztą tak, jak poprzednie - nie wyznacza rozmiaru świadczonej pracy, podczas gdy art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej do uwzględnienia okresów pracy przed 15 listopada 1991 r. wymaga, aby praca wykonywana była w wymiarze co najmniej połowy pełnego wymiaru czasu pracy. Wątpliwość ta została usunięta licznymi orzeczeniami Sądu Najwyższego zapadłymi w poprzednim stanie prawnym, w których jako przesłankę zaliczenia okresu pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, a przed objęciem ubezpieczeniem społecznym, przyjmowano ten właśnie wymiar pracy - przekraczający 4 godziny dziennie. W konsekwencji stan prawny i poglądy Sądu Najwyższego zawarte w orzeczeniach, które zachowały aktualność co do oceny zaliczalności pracy w gospodarstwie rolnym do ogólnego stażu emerytalnego, prowadzą do konkluzji, że jeżeli praca w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia świadczona była przed dniem 1 stycznia 1983 r. w wymiarze przekraczającym połowę pełnego wymiaru czasu pracy, to przy ustalaniu prawa do emerytury uwzględnia się ten okres także, gdy przypadał w czasie wakacji szkolnych ucznia albo urlopu bezpłatnego pracownika,

niezależnie od tego, jak długo trwały te wakacje lub urlop (art. 10 ust. 3 w związku z art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. a ustawy emerytalnej). Sąd Najwyższy podkreślił, że jedynie wykonywanie stałej, a nie dorywczej pracy w gospodarstwie rolnym, w którym osoba zainteresowana zamieszkuje lub ma możliwość codziennego wykonywania prac związanych z prowadzoną działalnością rolniczą, w wymiarze nie niższym niż połowa pełnego wymiaru czasu pracy, pozwala na przyjęcie ziszczenia się przesłanek z art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej (wyrok Sądu Najwyższego z 17 października 2008 r., II UK 61/08, LEX nr 741080). Nie może to zatem być doraźna, kilkudniowa pomoc w gospodarstwie rolnym, lecz stałe przyczynianie się pracą do jego funkcjonowania jako organizmu gospodarczego.

Pogląd powyższy o niekonieczności spełniania warunków uznania za domownika rolnika dla możliwości zaliczenia pracy w gospodarstwie rolnym do pracowniczego stażu emerytalnego podzielany jest również w orzecznictwie sądów powszechnych. W wyroku z dnia 2 czerwca 2015 r., III AUa 2386/14 (LEX nr 1768691) Sąd Apelacyjny w Katowicach przyjął, że art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej nie jest adresowany do osób objętych ubezpieczeniem społecznym z tytułu pracy w gospodarstwie rolnym, lecz reguluje kwestie stażu emerytalnego wymaganego od innych ubezpieczonych niż rolnicy, w którym okres pracy w gospodarstwie rolnym jest zaliczany wprost i traktowany jak okres składkowy niezależnie od uregulowań zawartych w ustawie z 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. (podobnie w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 13 stycznia 2016 r., III AUa 222/15, LEX nr 1966344; por. także K. Antonów (red.), R. Babińska-Górecka, M. Bartnicki, S. Gajewski, B. Suchacki, M. Zieleniecki: Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz do trzech ustaw emerytalnych, Warszawa 2019; teza 3 do art. 10 ustawy emerytalnej).

Zdaniem Sądu Najwyższego w obecnym składzie, lektura przywołanych wyroków musi prowadzić do wniosku, że w orzecznictwie (Sądu Najwyższego i sądów powszechnych) ujawniła się istotna rozbieżność dotycząca wykładni art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej, która powoduje, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, którego rozstrzygnięcie wymaga udzielenia odpowiedzi na przedstawione pytanie. Za uznaniem, że przy ustalaniu prawa do emerytury oraz

przy obliczaniu jej wysokości uwzględnia się okresy pracy w gospodarstwie rolnym wyłącznie przez osoby spełniające wymagania do uznania ich za domowników rolnika przez przepisy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przemawia wykładnia systemowo-historyczna. Rolnicy i ich domownicy byli bowiem w Polsce stopniowo obejmowani systemem ubezpieczeń społecznych i do tych regulacji prawnych nawiązuje się przy wykładni art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej. Przeciwno tej interpretacji (za czym opowiada się skład orzekający) przemawia natomiast wykładnia językowo-logiczna tego przepisu, w którym postawiono - dla uzupełnienia powszechnego stażu emerytalnego - wyłącznie warunek, że praca w gospodarstwie rolnym musi być wykonywana po ukończeniu 16 roku życia przed dniem 1 stycznia 1983 r. (nie może polegać na prowadzeniu gospodarstwa rolnego - argument z treści art. 10 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej - ani na pracy wykonywanej na podstawie stosunku pracy). Dalsze warunki dotyczące (na przykład) pracy w wymiarze przekraczającym połowę pełnego wymiaru czasu pracy wyprowadzane są z ("ostrożnej") wykładni historycznej. Z takiej wykładni trudno jest natomiast wyprowadzić wniosek, że praca w gospodarstwie rolnym może być doliczana do powszechnego stażu emerytalnego wyłącznie, gdy osoba ją wykonująca była domownikiem rolnika (według definicji jednej z dwóch ustaw o ubezpieczeniu rolniczym), a więc osobą mu bliską, pozostającą z nim we wspólnym gospodarstwie domowym czy zamieszkującą w tym gospodarstwie.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁷ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji postanowienia.